

Organizația cooperatistă și gospodăria familială a cooperatorilor

Mihail Cernea

Una din particularitățile cele mai importante ale organizației agricole cooperatiste socialiste constă în faptul că ea are cu membrii săi o *dublă legătură*: atât ca 1. *indivizi*, cât și ca 2. *familii*. Identificarea și definirea acestor legături structurale interne este crucială pentru înțelegerea organizației, a problemelor funcționării ei, a comportamentului membrilor săi.

Organizația cooperatistă socialistă a fost creată inițial ca un substitut al structurilor *familiale* de producție agricolă. Dar — temporar și într-o formă modificată — structurile familiale se conservă ca subunitate internă a organizației, menținându-și chiar anumite funcții economice.

Persistența funcționalității economice a structurilor familiale în sinul organizației este obiectiv determinată și răspunde unor necesități practice ale cooperativei și ale membrilor ei. Dar însuși acest fapt și consecințele sale socio-economice n-au fost studiate sistematic nici sub raport sociologic, nici sub raport economic.

Însemnătatea economico-socială a gospodăriilor de familie ale țăranilor cooperatori a fost subliniată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al II-lea al UNCAP. „Se știe că peste 50 % din efectivele de animale sînt deținute de țăranii cooperatori în gospodării proprii și de țăranii individuali din zonele de deal și de munte. Trebuie să spunem că valorificarea acestor posibilități a fost neglijată vreme îndelungată”¹.

Am convingerea că aceste gospodării, ca și cele ale țăranilor necooperativizați, ridică un grup de *probleme sociologice specifice* de profund interes științific, încă foarte puțin tratate. O parte din aceste probleme au fost pregnant puse în lumină în cercetarea făcută de prof. Miron Constantinescu asupra realităților contradictorii ale comunei Cornereva².

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la al II-lea Congres al Uniunii Naționale a cooperativelor agricole de producție*, februarie 1972, Edit. politică, București, p. 29.

² Miron Constantinescu, *Probleme economice și sociologice ale unei comune de munte*, în „Viitorul social”, nr. 2, 1972,

„Viitorul social” an II, nr. 4, p. 903—915, București, 1973

Pe linia acestei problematice de reală actualitate practică și științifică, mă voi ocupa în studiul de față de câteva probleme ale *legăturii dintre organizația cooperatistă și gospodăria familială* a țăranului cooperator și de modalitățile în care se inserează cea din urmă în organizația cooperatistă ca un subsistem subordonat ei; de asemenea, voi încerca să relev funcțiile *familiei țărănești* în relația dintre cooperativă și gospodăria proprie a țăranului cooperator.

1. DOUĂ NOȚIUNI: „GOSPODĂRIE PERSONALĂ” ȘI „GOSPODĂRIE FAMILIALĂ”

Pentru a desemna activitatea economică proprie, de producție și consum, a familiilor membre ale C.A.P. pe terenul dat lor în folosință de cooperativă se folosește frecvent noțiunea de „gospodărie personală a membrilor C.A.P.”. Această noțiune este utilizată, de pildă, în Anuarele statistice ale R.S.R. și, de aici, preluată în numeroase alte lucrări. Este însă acest termen riguros exact?

Cred că noțiunea citată nu a fost suficient de bine aleasă. Sintem, probabil, în prezența unuia din multele cazuri în care în terminologia științifică s-au insinuat termeni din limbajul cotidian neriguros. În fond, nu este vorba de o „gospodărie personală”, de o gospodărie ce aparține unei *singure* persoane. Aceste gospodării aparțin, fiecare, unui **grup** de oameni. Ele sînt gospodării *familiale*, nu personale, căci grupul căruia îi aparține gospodăria formează o *familie*. În plus, formula „gospodării personale ale membrilor C. A. P.” este eronată întrucît sugerează că fiecare membru al C. A. P. poate avea o gospodărie personală, ceea ce este inexact. Statutul C. A. P. acordă acest drept numai familiilor. Membrii C. A. P. care fac parte din aceeași familie nucleară nu pot avea fiecare o gospodărie personală. La constituirea unei noi familii, C. A. P. vinde tinerilor căsătoriți un loc pentru casă (dacă nu există spațiu pe locul de casă al părinților), trecînd acest loc vîndut în *proprietatea* noii familii, și acordă totodată noului cuplu, *în folosință*, un alt lot de pămînt, ajutînd cuplul să-și constituie o gospodărie familială. Deci, este vorba de gospodării familiale — nu personale — ale membrilor C. A. P.

Rectificarea de mai sus nu mi se pare o simplă pedanterie terminologică, întrucît denumirea corectă pune în lumină *structura socială* a gospodăriei așa-zis „personale”, altfel lăsată în umbră. Gospodăria „extra-cooperatistă” a operatorilor există pe suportul unei *instituții* bine precizate — familia. Ea este adică menținută în stare de funcționare de o *structură socială solidară* — familia — cu o diviziune precisă în roluri specializate și reciproc complementare, cu o coeziune specifică între membrii ei, cu o capacitate proprie de *decizie* și cu o relativă independență. Este necesar să se țină seama de *prezența și forța* acestei structuri familiale atît pentru explicarea teoretico-sociologică a acestor gospodării, cît și pentru construirea raporturilor practice în care intră *cu ele*, pe de o parte, cooperativa agricolă și, pe de altă parte, economia națională în ansamblu.

Noțiunea de „gospodărie familială a țăranilor cooperatori” nu apare, ca atare, nici în ultimul Statut al cooperativelor agricole de producție (din 1972), dar nu întîlnim aci nici noțiunea improprie de „gospodărie personală” a membrilor C. A. P. În schimb, noțiunea de gospodărie *familială* a țăranilor cooperatori este folosită în textul Constituției R. S. România,

adoptată în 1965, exact în contextul care precizează esența problemei ce ne interesează aici : anume, că „lotul de pământ aflat, potrivit statutului cooperativelor agricole de producție, în folosința gospodăriilor familiale ale țăranilor cooperatori, constituie proprietate cooperatistă”³. Se precizează clar în acest fel cei doi termeni reali ai relației — gospodăria familială și cooperativa agricolă de producție⁴.

2. FUNCȚIILE GOSPODĂRIEI FAMILIALE A ȚĂRANILOR COOPERATORI

Organizarea social-economică a cooperativei de producție nu exclude și nu desființează gospodăria familială a țăranului membru în cooperativă, ci reglementează condițiile și spațiul de activitate al acesteia. Această gospodărie este însă deosebită *calitativ* — prin natura ei și prin baza sa materială — de vechea gospodărie privată a țăranului individual, necooperator. Ar fi o eroare să le identificăm, pornind de la unele asemănări ce se mențin. Dar ar fi de asemenea o eroare să relevăm doar deosebirile, ignorând elementele de continuitate și, mai ales, problemele sociale și economice pe care această continuitate le generează.

O deosebire esențială rezidă în însăși funcțiile gospodăriei familiale a cooperativelor.

Concepția care a prezidat crearea cooperativei agricole ca organizație a definit — de la începuturile cooperativizării, din 1949 — rolul gospodăriei familiale ca fiind *complementar* activității în cadrul cooperativei socialiste. Prin urmare, gospodăria familială este nu un simplu „reziduu”, un vestigiu al vechilor structuri agrare, ci o construcție socială deliberat remodelată, astfel încât să fie conformă atât cu particularitățile și tradițiile familiei țărănești, cât și cu cerințele și particularitățile noii organizații socialiste de producție — cooperativa.

Funcțiile principale atribuite gospodăriei familiale a țăranului în cadrul sistemului cooperatist sînt următoarele :

— de a asigura o parte din produsele vegetale și animale necesare pentru consumul propriu al familiei țărănești, îndeplinind astfel rolul de „gospodărie auxiliară” pe lângă sursa principală de venituri și produse constituită de cooperativa agricolă ;

— de a crea un spațiu suplimentar pentru utilizarea mai bună a resurselor de muncă ale membrilor familiei țărănești, nepermanent și nu întotdeauna integral solicitate de cooperativă ;

— de a contribui la îmbunătățirea aprovizionării populației nerurale, prin realizarea unui surplus de produse, peste necesitățile de consum ale familiei țărănești, surplus ce poate fi vîndut prin rețeaua comercială socialistă sau direct pe piața neorganizată.

Realizarea acestor funcții ale lotului dat în folosință concură la crearea unor surse de venituri suplimentare pentru familiile cooperatiste,

³ Constituția Republicii Socialiste România, art. 9, al. 2, Edit. politică, București, 1965.

⁴ Aș propune ca această noțiune — „gospodăria familială a țăranilor cooperatori” — dat fiind argumentele expuse în favoarea preciziei și a conținutului său mai bogat, să fie adoptată și de către D.C.S. în lucrări de uz atât de larg ca Anuarele statistice. De asemenea, cred că s-ar putea lua în considerare, cu prilejul unei eventuale modificări viitoare a Statutului C.A.P., utilizarea și aici a acestei noțiuni.

convergent cu țelul organizației cooperatiste de a asigura ridicarea nivelului de trai al membrilor săi⁵.

Rezultă așadar că funcționalitatea gospodăriei familiale a țăranului cooperator a fost concepută și construită în *concordanță* cu funcționalitatea organizației cooperatiste, *complementar* și convergent cu aceasta. Modelată astfel, gospodăria familială este *subordonată* și nu opusă concurențial cooperativei, încredințându-i-se un rol *ajutător*. Normele și structura organizației cooperatiste creează gospodăriei familiale și spațiul economico-material necesar (acordându-i un lot în folosință, precum și prin alte mijloace, cum vom vedea mai jos) pentru ca familiile membre ale C.A.P. să poată exercita efectiv această funcționalitate.

Statuarea acestor posibilități de activitate economică productivă ca drepturi ale membrilor organizației are — din punctul de vedere ce ne preocupă aici — o semnificație socială limpede: noua organizație, venită să se substituie revoluționar vechilor structuri rurale întemeiate pe matricea familială de producție agrară, nu elimină total familia ca *factor de organizare a activității productive a membrilor ei*, ci dimpotrivă, *invită familia să exercite* — dar în limitele noului cadru fundamental de participare la organizația cooperatistă — anumite funcții economice productive restrânse, complementare activității în gospodăria colectivă.

Sub raport sociologic, vedem în această *relație dintre C.A.P. și instituția familială* una din particularitățile caracterizante ale organizației cooperatiste agricole, care o deosebesc de organizarea tipică întreprinderilor industriale. Consecințele acestei *relații organizație—familie* sînt foarte importante atît în funcționarea organizației, cît și în transformarea structurilor familiei țărănești.

Totodată însă, în acest raport specific rezidă în *nuce* posibilitatea apariției a două tipuri de probleme: 1. *corelația concretă* a celor trei funcții ce rămîn gospodăriei familiale poate da asemenea ponderi fiecăreia din ele, încît apare posibilitatea ca una sau alta fie să se comprime, fie să se hipertrofieze în dauna celorlalte, configurînd în anumite cazuri o structură funcțională deviată de la modelul inițial; 2. evoluția acestor funcții cumulate de gospodăria familială nu exclude a priori apariția oricăror elemente de competitivitate între familia cooperatoare și organizația cooperatistă.

3. BAZA MATERIALĂ A GOSPODĂRIEI FAMILIALE

Exercitarea funcțiilor la care ne-am referit mai sus reclamă obiectiv și se realizează efectiv pe temelia unor resurse materiale ce rămîn la dispoziția familiei și gospodăriei familiale pentru exercitarea activității productive.

Sînt unilaterale și inexacte acele descrieri ale statutului familiei țărănești în cooperativă care — în contrast cu situația din trecut, în care familia era proprietara unor mijloace de producție — o prezintă ca dispunînd în prezent exclusiv de mijloace de *consum*.

⁵ Statutul C.A.P. adoptat în 1966 precizează: „Lotul atribuit în folosință constituie pentru familiile de țărani cooperatori o sursă suplimentară de venituri care contribuie la creșterea nivelului lor de trai”.

Baza materială a gospodăriei de familie are mai multe componente, care caracterizează sociologic și economic forța acestei unități, și anume: a) proprietatea asupra locuinței, construcțiilor și terenului aferent; b) deținerea unui lot în folosință; c) proprietatea asupra anumitor mijloace de producție; d) veniturile din diferite surse și economiile familiei țărănești; e) potențialul de forță de muncă al gospodăriei familiale.

Să examinăm unele din aceste elemente.

PROPRIETATEA FAMILIARĂ ASUPRA LOCUINȚEI ȘI TERENULUI

Familia cooperatistă este în prezent proprietară asupra casei de locuit și a construcțiilor gospodărești anexe, asupra terenului pe care se află acestea și asupra curții, a căror suprafață totală nu poate depăși 800 m². De reținut că primul statut-model al gospodăriilor colective (adoptat în 1953) nu a precizat cu claritate situația terenului de locuință și curte. Clarificarea teoretică de principiu a naturii cooperatiste sau familiale a proprietății asupra terenului de casă a intervenit în 1965, trei ani după încheierea cooperativizării, prin adoptarea Constituției R.S. România. S-a precizat atunci că atât casa de locuit împreună cu construcțiile gospodărești anexe, cât și terenul pe care acestea se află constituie proprietatea țăranilor cooperatori⁶.

Această statuare precisă clarifică un element important pentru definirea bazei materiale de subzistență a familiei și a gospodăriei țăranului cooperator.

LOTUL DE PĂMÎNT ÎN FOLOSINȚA FAMILIEI COOPERATISTE

Conexiunea internă, de sistem, dintre organizația cooperatistă și gospodăria familială se vedește cel mai limpede în acordarea *lotului în folosință personală*. Cooperativa agricolă de producție își ia *prin statut* obligația de a repartiza, *din pământul proprietate a cooperativei*, un lot anumit *familiei* de țărani cooperatori, nu în proprietate sau cu chirie ci „în folosință” gratuită, spre a da astfel o posibilitate reală materială de ființare unei gospodării familiale a țăranului cooperator. Se stabilește — astfel — o *corelație înăuntrul sistemului organizațional al cooperativei* între gospodăria comună cooperatistă a tuturor și gospodăria familială auxiliară a fiecăruia.

Semnificativ pentru ceea ce urmărim să punem în evidență este și faptul că, în cele trei statute ale cooperativei agricole de producție (din 1953, 1966 și 1972) se observă, succesiv, o *definire din ce în ce mai precisă a raporturilor* dintre cooperativă și gospodăria familială, raporturi înscrise în Statutul C.A.P.

În primul statut-model, adoptat în 1953, prevederea privitoare la acordarea lotului în folosință a fost redactată în termeni generali, iar criteriile de atribuire a lotului nu erau stabilite. Nu exista nici o prevedere privind atribuirea unor loturi în folosință familiilor nou formate în cadrul gospodăriilor colective pentru construirea gospodăriilor lor familiale. Juriștii au făcut, pe bună dreptate, observația că „plana o incertitudine

⁶ Constituția R.S. România art. 9, al. 3, Edit. politică, 1965.

asupra însăși noțiunii de gospodărie țărănească, sub raportul membrilor care o compuneau”⁷.

Dimensiunile lotului atribuit în folosință precum și condițiile concrete de atribuire au înregistrat, de la un statut la altul, o reglementare mai precisă și anumite modificări succesive. Aceasta reflectă pe de o parte dezvoltarea cooperativei agricole ca organizație și, pe de altă parte, considerarea mai lucidă, adică mai conștient formulată și statuată, a familiei cooperatiste ca un *grup social primar* cu care cooperativa ca organizație se află în corelație și interacțiune constantă.

Astfel, primul Statut model prevedea, în mod imprecis, atribuirea unui lot cu o suprafață aproximată la circa 20—30 ari⁸. Această prevedere a funcționat oficial timp de peste un deceniu. Dar în practică, neajunsurile ei s-au făcut evidente foarte repede.

Ca răspuns acestor neajunsuri s-au născut inițiative locale în diferite cooperative (de pildă, c.a.p. din Plătărești, Fierbinți, Budești — jud. Ilfov, Zărnești și Retiș — jud. Brașov și altele) în vederea atribuirii loturilor în folosință familială în funcție de criteriul participării la muncă în cooperativă. În contrast cu deficiențele de reglementare din Statutul în vigoare, a căror nefuncționalitate a fost criticată și public⁹, soluțiile născute în practică au fost mai adecvate telurilor organizației.

Statutul nou, adoptat în 1966, a ținut seama de aceste soluții și a introdus o reglementare schimbată, mult mai precisă și mai adaptată situației cooperativelor și diferitelor categorii de familii de țărani cooperatori.

Din punctul de vedere sociologic, care ne interesează aici, semnificațiile acestei noi reglementări rezidă în următoarele elemente :

— cooperativa ca organizație ia în considerare familia ca *unitate socială*, adică în același timp ca instituție relativ autonomă și ca subsistem subordonat al organizației;

— relația dintre organizația cooperatistă și subsistemul ei familial, în privința lotului în folosință devine diferențiată nuanțat în raport cu situația diferitelor categorii de familii de țărani cooperatori;

— organizația cooperatistă este mai preocupată de deciziile ce se iau în cadrul grupului familial privind distribuția forțelor de muncă ale familiei cooperatiste între activitățile în C.A.P. și în afara C.A.P.;

— relația socială originală dintre cooperativă și familie, așa cum este ea întruchipată în principiul lotului, capătă o nouă particularitate : anume, prin statutul din 1966 atribuirea parcelei în folosință nu mai este automată ci se face de la caz la caz. Astfel, ea devine un *instrument suplimentar de control social* din partea organizației asupra comportamentului grupului primar familial.

Conștientă de capacitatea familiei de a-și influența membrii prin mijloace de care cooperativa ca organizație nu dispune (autoritate paren-

⁷ Salvator Brădeanu, Petre Marica, Lucian Stăngu, *Statutul cooperativei agricole de producție*, Edit. științifică, București, 1967, p. 75.

⁸ Articolul 5 din fostul Statut al G.A.C. prevedea : „Fiecărei gospodării țărănești care a intrat în gospodăria colectivă i se lasă în folosință personală o parcelă de pământ pentru curte, grădină sau livadă în suprafață de 20—30 ari, afară de suprafața ocupată de construcții”.

⁹ Vezi Nicolae Ceaușescu, *Cu privire la îmbunătățirea conducerii și planificării agriculturii*, raport prezentat la Plenara C.C. al. P.C.R. din 11—12 noiembrie 1965, Edit. politică, București, p. 37—38.

tală, legături afective, interese și solidaritate caracteristice grupului primar) organizația cointereesează familia în totalitatea ei în realizarea telurilor organizației. Cooperativa folosește instituția familiei ca o pîrghie intermediară care să încurajeze și să cultive comportamentul organizațional dorit al membrilor familiei. Adică, în speță, să dirijeze mai accentuat anumite forțe de muncă spre cooperativă, forțe de muncă ce ar putea fi atrase altfel, și ele, de o mișcare centrifugă.

Se creează astfel o situație sui generis de împletire mai strînsă a organizației cu gospodăria familială : așteptata răsplată a muncii în organizația cooperatistă este nu numai un venit mai mare de la C.A.P. ci și, totodată, asigurarea ca recompensă a unor condiții mai propice de funcționare a gospodăriei proprii familiale. Aceasta este o situație contradictorie reală, nu artificioasă. Ea este inerentă dialecticii obiective a unor relații sociale complexe ca cele la care ne referim în această etapă a dezvoltării socialiste a satului.

Statutul al treilea al C.A.P., adoptat în februarie 1972 și actualmente în vigoare, a adus la rîndul său dezvoltări noi pe această linie. Menținînd principiul atribuirii loturilor în funcție de munca prestată în C.A.P., statutul prevede un lot de pînă la 15 ari pentru fiecare persoană care „a realizat în anul anterior volumul de muncă stabilit de adunarea generală, în perioadele de timp și potrivit cerințelor producției”¹⁰. Modificarea implicată în acest articol urmărește în practică să stimuleze grupul primar familial de a acționa el însuși, *ca grup*, pentru ca mai mulți dintre membrii săi să efectueze integral și ritmic volumul de muncă stabilit de organizație drept condiție a acordării lotului. Pe baza noului Statut, organizația cooperatistă desființează practic limitarea suprafeței ce poate fi folosită ca lot de către familie. Anume, acordînd pentru fiecare persoană ce realizează volumul de muncă stabilit cîte 15 ari, se creează posibilitatea familiilor care trimit la lucru cu regularitate trei membri să primească 45 ari, celor care dau cooperativei patru brațe de muncă — 60 ari, celor care contribuie cu cinci brațe de muncă — 75 ari. Cu alte cuvinte, familia poate dobîndi în prezent, potrivit noului statut al organizației cooperatiste, un lot în folosință cu mult peste limita rigidă de 30 de ari din trecut. Într-adevăr, în anul 1973, pentru prima oară au fost efectiv acordate în multe C.A.P. unor familii loturi în folosință de 45 ari, 60 ari, pe temeiul participării la muncă a membrilor lor în cursul anului 1972. Diferitele familii nu mai sînt egalizate la un plafon fix de 30 de ari, ci sînt diferențiate : cele care contribuie mai mult la munca în C.A.P. primesc loturi substanțial mai mari decît cele care contribuie mai puțin. Astfel, organizația stimulează normativ grupul primar familial ca acesta să fie el însuși interesat, ca grup, în participarea cu mai mulți membri ai săi la activitatea organizației.

Conchidem deci că organizația cooperatistă a devenit astfel și mai suplă în utilizarea pîrghiei sale de atribuire a loturilor în folosință, potrivit intereselor fundamentale ale cooperativei socialiste pentru grupurile și activitățile ce sînt funcționale scopurilor organizației.

¹⁰ Vezi art. 4 din Statutul cooperativei agricole de producție, adoptat de Congresul al II-lea al U.N.C.A.P., februarie 1972.

Aceeași interpretare se cuvine și faptului că pentru prima oară începând din 1969 (cu o reconfirmare în Statutul din 1972) s-a prevăzut explicit în *Statut* datoria organizației cooperatiste de a proteja constituirea de familii și gospodării familiale noi, prin darea în proprietate personală, cu plată, a unor loturi de casă în vatra satului.

Revenind la punctul de la care am plecat, folosirea efectivă a lotului acordat de cooperativă dă substanță și consolidează baza materială a gospodăriei familiale a țăranului cooperatist, menținându-i un rol economic distinct.

Pe ansamblul economiei naționale, micile loturi în folosința familială, dat fiind numărul foarte mare de familii cooperatiste, însumează o suprafață importantă (tabel 1). Ele dețin la începutul anului 1973 aproape

Tabelul nr. 1

Familiiile țărănești și gospodăriile lor în cadrul C.A.P.*

anul	1950	1955	1960	1965	1970	1972
C. A. P.						
(unități)	1 027	2 152	4 887	4 680	4 626	4 549
Familii						
membre în C. A. P.	67 700	183 200	1 420 100	3 409 100	3 454 200	3 452 500
Supr. agric. a C. A. P.						
(mii ha)	288,9	905,8	4 580,2	8 993,9	9 033,1	9 025,1
Din care : supr. agric.						
în folosința gosp. membrilor C. A. P.						
(mii ha)	11,8	35,3	337,3	967,7	982,6	980,8
Supr. arabilă a C. A. P.						
(mii ha)	262,5	792,8	4 099,6	7 387,3	7 274,2	7 218,6
Din care : supr. arabilă						
în folosința gosp. membrilor C. A. P.						
(mii ha)	11,2	31,9	276,0	800,0	796,7	791,2

* După Anuarul Statistic al R.S.R. 1973, D. C. S., București, p. 255.

1 000 000 ha teren agricol, adică 6,6% din suprafața agricolă totală a țării, 8,2% din suprafața ei arabilă, 30,8% din suprafața cultivată cu vii și 11,4% din suprafața livezilor. Raportate însă numai la suprafața rămasă C.A.P., loturile în folosință reprezintă în 1972 considerabil mai mult : respectiv, 12,3% din suprafața arabilă cultivată în comun de cooperativele agricole, 22,5% din suprafața corespunzătoare de livezi și 63,8% din vii.

Cu alte cuvinte, în lumina celor de mai sus putem spune că *instituția familială dă o structură activității de producție agricolă pe o suprafață considerabilă, chiar dacă ea nu este proprietara acestei suprafețe. Structurile familiale au putere de control direct și deplin asupra cultivării unor suprafețe care reprezintă o cîțime apreciabilă din totalul terenului organizației cooperatiste, parte asupra căreia organizația nu dispune de autoritate de decizie.*

Este de la sine înțeles că efectele acestei situații în balanța producției agricole propriu-zise pe plan național sînt importante.

FORȚA DE MUNCĂ A GOSPODĂRII FAMILIALE

Spațiul nu ne permite să ne ocupăm aici de mijloacele de producție (animale și inventar agricol mic) aflat în proprietatea gospodăriei de familie, ca și de veniturile ei, din agricultură și din alte surse. Toate la un loc contribuie, desigur, la menținerea bazei ei materiale.

O altă componentă a bazei materiale a gospodăriei familiale, aflată de asemenea în proprietatea familiei, este *forța de muncă a membrilor familiei țărănești*. Implicațiile acestui element asupra relației dintre organizația cooperatistă și gospodăria familiară auxiliară sînt atît de adînci, încît ele trebuie analizate în mod special.

Aici rezidă una din contradicțiile imanente naturii însăși a organizației cooperatiste. Ea reprezintă socializarea proprietății asupra mijloacelor de producție — pămînt, mașini, vite etc. Forța vie de muncă însă rămîne, se înțelege, o „proprietate” personală a purtătorilor ei. Punerea în funcțiune a mijloacelor de producție aflate în proprietatea socialistă a C.A.P. se poate înfăptui numai prin folosirea forței de muncă a cooperatorilor. Astfel, pentru organizația cooperatistă contradicția constă în faptul că, spre a-și realiza economic proprietatea comună ea are în față o forță de muncă ce nu aparține organizației în ansamblu, ca întreg, ci care aparține producătorilor (familiilor), proprietari individuali ai forței de muncă.

Organizația cooperativei reprezintă o formă de asociere contractualistă ¹¹ a acestor forțe de muncă, ce și-au asumat, inițial, prin însăși constituirea organizațiilor socialiste, angajamentul de a munci în comun. Dar organizația nu are mijloace suficiente de a determina pe fiecare membru să presteze o muncă efectivă iar, la limită, nu are nici *posibilitatea reală* de a oferi tuturor membrilor un volum suficient de muncă; ținînd seama de nevoile societății socialiste globale, C.A.P.-ul nu are nici *interesul* de a reține pe toți cooperatorii la muncă *numai* în cooperativă. De aceea, articolul din Statut care definește prima obligație a fiecărui cooperator — „Art. 13 — Fiecare membru al cooperativei agricole are următoarele îndatoriri: a) să realizeze volumul de muncă la locurile și în perioadele stabilite; să efectueze lucrări de bună calitate; . . . ” ¹² — este și articolul poate cel mai frecvent nerealizat în practică: mulți membrii cooperatori care lucrează ca salariați în industrie, transporturi etc. fără a renunța la calitatea de membri ai C.A.P. nu efectuează practic volumul de muncă stabilit ca minim în cooperativele respective.

Organizația cooperatistă, spre a pune în mișcare din punct de vedere economic proprietatea sa asupra mijloacelor de producție, se află constant în fața sarcinii de a uni *forțele de muncă individuale într-o forță grupală de muncă* și de a o folosi conform necesităților marii producții.

Nu este însă deloc exclus ca, în efortul de a uni și folosi forțele de muncă ale membrilor săi, organizația să intre în competiție, într-un mo-

¹¹ Vezi, pe larg, despre aceasta: M. Cernea, *Elemente pentru o sociologie a cooperativelor agricole de producție*, în „Viitorul social”, nr. 2, 1972.

¹² Statutul C.A.P. adoptat de Congresul al II-lea al U.N.C.A.P., februarie 1972.

ment sau altul, cu gospodăria familială, care și ea are nevoie, pentru activitățile sale de producție, de forța de muncă a membrilor familiei. Contradicția relevată mai sus din punctul de vedere al organizației sociale are un complement, un revers *individual* în contradicția internă a cooperativului ca producător sau în contradicția familiei cooperatiste. Cooperatorul este simultan producător și coproprietar colectiv al mijloacelor de producție ale cooperativei și proprietar individual al forței sale de muncă. Condiția familiei în raport cu organizația este de asemenea contradictorie. Contradicția inerentă familiei cooperatiste constă în faptul că ea este „proprietara” forței de muncă a membrilor săi, dar realizarea economică a acestei forțe de muncă nu se poate face în limitele stricte ale grupului familial (întrucât gospodăria familială nu oferă obiectiv spațial necesar). Ea se poate realiza economic numai punându-se la dispoziția organizației socialiste cooperatiste (sau, eventual, dirijându-se parțial spre alte întreprinderi economice).

Rezultă de aici *necesitatea obiectivă* pentru familia cooperatistă de a ieși din contradicție și a-și realiza potențialul de forță de muncă de care dispune prin intermediul organizației cooperatiste.

Din mișcarea celor două contradicții — a organizației și a grupului familial sub raportul forței de muncă —, rezultă *necesitatea conjugării dialectice a gospodăriei familiale cu organizația cooperatistă de producție*, subordonarea către ea ca un auxiliar funcțional scopurilor acesteia, deci complementaritatea celor două organisme economice de tipuri deosebite.

Totuși, nu trebuie scăpată din vedere o împrejurare pe care numai *sociologia familiei* o pune în plină lumină: faptul că *instituția familială păstrează capacitatea efectivă de decizie asupra orientării și utilizării forței de muncă a familiei*. Prin puterea ei de a influența comportamentul membrilor săi, familia țărănească, ca structură socială, păstrează un control mare asupra participării la muncă în organizația cooperatistă, deci, implicit, un anumit „control” parțial asupra funcționării C.A.P. însăși.

Acest efect invers, acest „feed back” din relația cooperativă-familie, care scapă interpretărilor unilaterale ce „observă” doar influența organizației cooperatiste asupra gospodăriei familiale, nu ar putea fi ignorat decât cu prețul unei înțelegeri deformate, sărăcite a organizației cooperatiste și a mecanismelor reale ale funcționării ei. Cu alte cuvinte punctul de vedere pe care am încercat să-l demonstrăm este că, în relația organizație-gospodăria familială, termenul ultim nu constituie doar o variabilă dependentă. Într-o anumită măsură, diferită de la un proces la altul, ea, gospodăria de familie, se manifestă și ca o variabilă independentă în relația sa cu organizația cooperatistă.

Cele arătate învederează resursele materiale multiple și forța multilaterală de care dispune gospodăria familială țărănească, aflată simultan înăuntrul organizației, ca subsistem subordonat de activitate, și în afara organizației, ca entitate relativ autonomă.

Activitățile economice — de producție, schimb, consum —, care se ridică pe această bază materială în gospodăria familială a cooperativelor, dețin încă în etapa actuală o pondere considerabilă în ansamblul economiei naționale.

Caracterizată succint, ponderea gospodăriilor familiale ale cooperativei este în 1971 de aproape a zecea parte din producția de cereale boabe din totalul producției naționale; numai la porumb, ea se ridică pînă la 17,2% din producția națională, egalînd producția de porumb a I.A.S. La cîteva din legumele de bază (cartofi, varză, ceapă, roșii) gospodăriile familiale ale țăranilor cooperatori produc comparativ încă mai mult — adică circa o treime din totalul producției naționale, depășind producția sectorului socialist de stat. Iar la producția de fructe, aceste gospodării familiale au produs în 1971 peste 43,6% din totalul producției pe țară, față de numai 14,65% în cooperativele agricole și 15,35% în unitățile agricole de stat. De analiza detaliată a acestor ponderi ne vom ocupa cu alt prilej*, dar chiar numai caracterizarea lor succintă este suficientă pentru a justifica importanța lor social-economică actuală.

4. DIVIZIUNEA MUNCII ÎN GOSPODĂRIA FAMILIALĂ

Dacă punerea în funcțiune atît a mijloacelor de producție ale organizației cooperatiste, cît și a celor ale gospodăriei auxiliare depinde într-o măsură decisivă de forța de muncă umană de care dispune — prin autoritate, decizie și control — unitatea familială, este esențial să analizăm diviziunea muncii în familia cooperatistă.

Agricultura de tip mică-producție familială a creat un anumit model tradițional de diviziune a muncii, fixat într-o „*structură de roluri*” înăuntrul familiei țărănești. Transformarea cooperatistă a agriculturii, modificînd vechile necesități, a deschis posibilitatea constituirii unei cu totul noi structuri de roluri, fără să răpească însă familiei capacitatea de a decide asupra utilizării forțelor ei. Se ridică întrebarea: în ce măsură decizia familiei asupra repartiției activităților și rolurilor profesionale ale membrilor ei poate afecta funcționarea organizației?

Contradicțiile obiective la care ne-am referit mai sus, proprii atît C.A.P. cît și gospodăriei familiale, deschid mai multe șiruri posibile de consecințe, dintre care două sînt mai importante:

a) fenomenele de reținere de către familie a forței de muncă de la activități în cooperativă, atunci cînd familia consideră că orientarea lor în alte direcții poate fi mai rentabilă; asemenea fenomene se produc în practică;

b) investirea unui volum extrem de ridicat de muncă vie în gospodăria familială, îndeosebi în cultivarea lotului în folosință; această investiție masivă poate duce la o modificare a echilibrului între cele trei funcții îndeplinite de lotul în folosință și la o masivă creștere — neprevăzută inițial în modul de concepere a organizației — a ponderii sale economice.

Unele cercetări sociologice și economice au relevat *diferențe* considerabile în *modelele de distribuire* de către familia țărănească a resurselor sale de forță de muncă între cooperativă și gospodăria auxiliară. Această

* Împreună cu alte aspecte (pe care spațiul nu ne permite să le abordăm acum).

distribuție poate fi considerată drept unul din *indicatorii gradului de integrare a familiei țărănești în organizația cooperatistă*.

Cercetări comparative în cooperativele agricole au pus în evidență deosebiri semnificative în gradul de integrare a familiilor în activitatea cooperativei și, în consecință, în orientarea forțelor lor de muncă¹³. De altfel, asemenea diferențe accentuate de integrare se pot întâlni frecvent înăuntrul *aceleiași cooperative*, în care alături de numeroase familii ce-și desfășoară principala activitate în cadrul organizației cooperatiste există unele familii a căror participare la activitatea cooperativei este neglijată în favoarea lotului în folosință.

În același sens, o investigație pe un eșantion reprezentativ de 500 familii din 12 cooperative ale județului Argeș, efectuată de cercetători de la I.C.E.A.¹⁴, a reușit să măsoare corelat timpurile de muncă utilizate în cooperativă și în gospodăria familială: timpul total alocat de familiile cooperatiste pentru muncă în cadrul gospodăriei auxiliare a fost cu circa 38 % mai mare decât timpul total atribuit pentru muncile în C.A.P. !

Din cauza unor atari alocări, activitatea organizației cooperatiste are de suferit, lucrările agricole neputînd fi uneori efectuate conform planificării și în perioadele optime¹⁵. Potențialitatea contradicției între organizație și un subsistem al ei — gospodăria auxiliară — se actualizează. Familia uzează de puterea ei de control asupra forței de muncă într-un mod uneori *disfuncțional* pentru cooperativă. Gospodăria familială poate deveni astfel, parțial și vremelnic, cauza unor dificultăți pentru organizație.

Pentru a *soluționa* în favoarea sa această contradicție, cooperativa nu folosește constrîngerea administrativă a gospodăriilor familiale, ci dispune de *mijloace economice*, în ultimă instanță singurele eficiente. Principalele *prîghii* ale organizației sînt : a) condițiile de acordare a lotului în folosință și b) sistemul de cointerесare economică pentru munca în organizația cooperatistă, respectiv o retribuție stimulativă.

Unele dificultăți vremelnice ale anumitor organizații cooperatiste în privința forței de muncă se datoresc și faptului că asupra C.A.P. efectele migrației rural-urban se resimt mai puternic decât asupra gospodăriei familiale. Numeroase observații de teren au învederat că mulți cooperatori ce lucrează ca navetiști în industrie, la sfîrșitul zilei *prestează totuși o anumită muncă în gospodăria familială*. Dar mult mai puțini sînt cei care, în aceeași situație, prestează o muncă pentru cooperativa agricolă. *Feminizarea și îmbătrînirea* forței de muncă în agricultură sînt la rîndul lor procese sociale majore, care sporesc încărcătura de muncă tocmai a celor (femei și bătrîni) care în mod tradițional au rolurile principale în activi-

¹³ Vezi, de pildă, „Două sate. Structuri sociale și progres tehnic”, București, Edit. politică, 1970.

¹⁴ Octavian Gheorghiu, *Dezbateri „Forța de muncă din agricultură...”*, în „Lupta de clasă”, nr. 6, 1970, p. 37.

¹⁵ Sînt binecunoscute dificultățile de acest gen, care apar într-o perioadă sau alta a anului, și în special în perioada strîngerii recoltei, în diferite cooperative. Se apelează atunci la forțe de muncă din afara cooperativelor, fie la folosirea ca angajați a unor țărani din alte județe, fie la diferite contribuții de muncă voluntară (elevi etc).

tățile de pe lângă casă ale gospodăriei țărănești, supunându-i unor solicitări simultane sporite atât din partea cooperativei cât și a gospodăriei auxiliare.

În sfârșit, o altă cale majoră pe care organizația poate urmări ieșirea din contradicția descrisă este dezvoltarea *mecanizării muncilor agricole*. Mecanizarea este un mijloc esențial de *eliberare crescândă a organizației cooperatiste de unele neajunsuri ce pot decurge din orientarea forței de muncă de către familie*. Proporțiile extinderii mecanizării muncilor agricole prevăzute în actualul plan cincinal și în planul de perspectivă indică orientarea puternică a politicii economice spre o asemenea soluționare a contradicției, funcțională simultan și pentru dezvoltarea corelată a industriei socialiste.